

Skrivena baština u hrvatskim školama : selektivna bibliografija pronađenih starih knjiga u OŠ Brod Moravice

Mihelčić Živanović, Dijana; Hebrang Grgić, Ivana

Source / Izvornik: **Povijest u nastavi, 2015, 13, 61 - 71**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:736004>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-08**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

DIJANA MIHELČIĆ ŽIVANOVIĆ
OSNOVNA ŠKOLA BROD MORAVICE
E-mail: dijana.mihelcic-zivanovic@skole.hr

IVANA HEBRANG GRGIĆ
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
E-mail: ihgrgic@ffzg.hr

Stručni članak
UDK: 014:373.3(497.5 Brod Moravice)

Skrivena baština u hrvatskim školama Selektivna bibliografija pronađenih starih knjiga u OŠ Brod Moravice

U knjižnici OŠ Brod Moravice u kolovozu 2014. godine pronađeno je oko 600 jedinica neobrađene građe (knjiga i časopisa) pohranjene u školi u neadekvatnim uvjetima. Građa je do siječnja 2015. godine djelomično pregledana i zaključeno je da postoji veliki broj jedinica vrijedne građe koja je značajna za izučavanje povijesti kraja, povijesti školstva, ali i nacionalne povijesti. Najstarija do sada pronađena knjiga objavljena je 1866. godine. Rad donosi kratak pregled povijesti mjesta Brod Moravice i školstva te selektivnu bibliografiju 30 najstarijih do sada pronađenih naslova koji bi se mogli koristiti u nastavi povijesti ili bi mogli biti korisni za proučavanje hrvatskog školstva. Svrha rada je predstaviti dio pronađene građe te ukazati na mogućnost pronalaženja ovakvih „skrivenih“ zbirki u drugim hrvatskim školama.

Ključne riječi: nastava, zavičajna građa, stara i rijetka građa, OŠ Brod Moravice

Uvod

Tijekom pripreme diplomskog rada čija je tema bila zavičajna građa u knjižnici OŠ Brod Moravice, u kolovozu 2014. godine pronađeno je približno 600 primjeraka neobrađenih i nesređenih publikacija koje su bile neadekvatno smještene u zabačenoj prostoriji škole. Publikacije nisu dio knjižničnog fonda jer nikada nisu obrađene, a do sada nigdje nije zabilježeno njihovo postojanje. Iako još nisu sve publikacije pregledane i popisane, preliminarnim pregledom ustanovljeno je da se radi o građi važnoj za izučavanje kulturne, društvene i obrazovne povijesti kraja u kojem škola djeluje. S obzirom na vrijednost i stanje građe, bit će potrebno duže vremensko razdoblje da se sve jedinice pregledaju, popišu, obrade, zaštite i učine dostupnima. U svim tim koracima školskoj knjižničarki će pomoći stručne službe pri županijskoj Matičnoj narod-

noj knjižnici i pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (NSK). Vrijednost građe, njezina trenutna nedostupnost javnosti, ali i mogućnost postojanja sličnih „sakrivenih“ zbirki u drugim hrvatskim školama potaknuli su nastanak ovog rada. U njemu se donosi kratak prikaz povijesnog i zemljopisnog konteksta, uz kratku selektivnu bibliografiju pronađene građe tematski povezane sa školstvom, nastavom i povijesti kao nastavnim predmetom.

Brod Moravice – iz povijesti mjesta i školstva

Općina Brod Moravice smještena je na sjeveroistočnom djelu Primorsko-goranske županije, u zapadnom djelu Gorskoga kotara, na 560 m nadmorske visine. Po broju stanovnika to je najmanja, ali najstarija općina u Gorskome kotaru.¹ Na relativno velikoj površini od 63 km², živi oko 866 stanovnika u 38 naselja. Brod Moravice su često mijenjale naziv pa su se nekoć zvale Moravice, Gornje Moravice, Turanj, Brodske Moravice. Danas se na tom području govori zapadnim poddijalektom gorskokotarske kajkavštine.²

Škola u Brod Moravicama osnovana je 1818. godine. Poučavanje djece započeo je mjesni župnik Antun Kauzlarić koji je šest godina okupljao djecu u župnom stanu i učio ih čitati, pisati, računati, a podučavao ih je i vjeronauku. Godine 1824. zamijenio ga je mještani Jurković koji je držao obuku u seljačkoj kući uz mjesečnu naknadu od jedne cvancige³ po djetetu. Škola nije imala ni pokušava ni učila, pa je učitelj dolazio u selo u kojem je bilo najviše djece koja su pohađala nastavu.⁴ Obuka se vršila u seoskim kućama sve do 1869. godine kad je sagrađena jednorazredna školska zgrada. Godine 1896. zgrada je adaptirana i proširena u dvorazrednu. Od osnivanja, škola u Brod Moravicama nikada nije prestala raditi zbog nedolaska djece što može biti dokaz težnje za pismenošću i prosvjećivanjem.⁵

Školsku knjižnicu osnovao je učitelj Vinko Golubić koji je u Brod Moravicama službovao od 1879. do 1923. godine. Knjižnica je imala više od 1000 knjiga.⁶ Sav inventar škole u Brod Moravicama, uključujući i školsku spomenicu u koju su vjerojatno bilježeni i podaci o knjižnici, uništen je u požaru tijekom Drugog svjetskog rata (1944. godine).

1 Stanovništvo: Primorsko-goranska županija, http://www.pgz.hr/Nas_kraj/Stanovnistvo (posjet 27.1.2015.).

2 Marija Malnar, „Dijalekti u Gorskom kotaru“, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/1 (2010): 47-69, http://hrcaak.srce.hr/index.php?show=clanak&tid_clanak_jezik=99823 (posjet 27.1.2015.).

3 Cvanciga (prema njem. zwanzig = dvadeset) nekadašnji novac od 20 krajcara.

4 *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije: od najstarijih vremena do danas*, pribrao i uredio Antun Cuvaj (Zagreb: Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, 1910-1913), cit. prema: *Brod Moravice: 150-godišnjica osnovne škole 1818-1968: 100-godišnjica školske zgrade 1869-1969*, pripremio i uredio Viktor Jurković (Brod Moravice: Osnovna škola Brod-Moravice, 1969), str. 20.

5 *Brod Moravice: 150-godišnjica osnovne škole 1818-1968: 100-godišnjica školske zgrade 1869-1969*, str. 40.

6 Ibid.

Slika 2. Smještaj pronađene građe

Građa je sačuvana zahvaljujući činjenici da je pohranjena u suhom prostoru te zaštićena od slučajnih mehaničkih oštećenja jer je bila na visini i podalje od sunčevih zraka (Slika 2). Nema laičkom oku vidljivih fizikalno-kemijskih oštećenja, ali postoji sumnja na prisutnost bioloških oštećenja od kukaca.

Do kraja siječnja 2015. godine pregledana je približno polovica ukupnog broja primjeraka kako bi se mogao steći uvid u vrstu građe, sadržaj i starost. Napravljena su i preliminarna pretraživanja kataloga većih hrvatskih knjižnica (Gradske knjižnice Rijeka, Sveučilišne knjižnice Rijeka, Knjižnica grada Zagreba i NSK) kako bi se dobio uvid u zastupljenost pronađenih naslova u fondovima. Za potpunu analizu bit će potrebno duže vrijeme, uz neophodnu konzultaciju sa stručnim službama o detaljima postupanja s građom. Izradit će se popis koji će se poslati na uvid Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Građa za koju NSK neće biti zainteresirana, obradit će se i pohraniti u školskoj knjižnici u najboljim mogućim uvjetima kako bi se zaštitila od daljnjih oštećenja, uz pomoć županijske Matične knjižnice¹¹ i NSK.

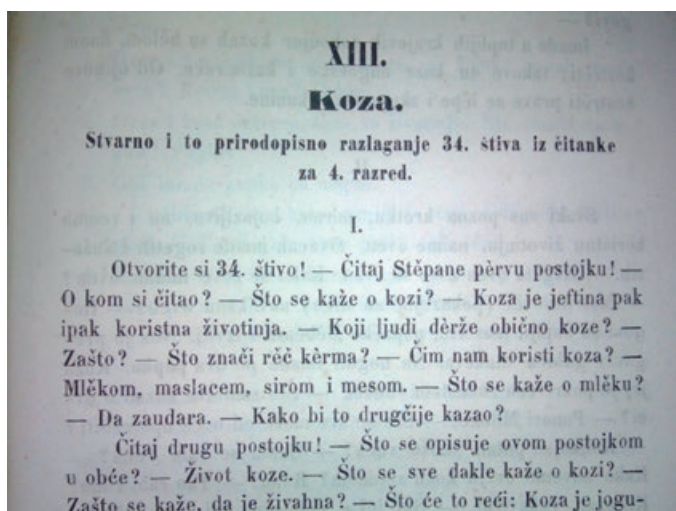
Sadržaj i vrijednost pronađene građe

Ukupni fond se procjenjuje na oko 600 jedinica građe od čega je do kraja siječnja 2015. godine pregledano 290 jedinica. Od toga je 178 knjiga (71 iz 19. stoljeća i 107 iz 20. stoljeća), a najstarija do sada pronađena knjiga je didaktički priručnik objavljen 1866. godine (Slike 3 i 4).

¹¹ Županijska matična narodna knjižnica za Primorsko-goransku županiju je Gradska knjižnica Rijeka.

Slika 3. Naslovna stranica najstarije do sada pronađene knjige (*Pedagogičko-didaktički kaži put ili stvarna obuka u pučkoj učionici na temelju čitankah i inih učečnih sredstvih u priměrlih: za učitelje i pripravničke* Franje Klaića iz 1866.)

Slika 4. Dio teksta iz najstarije do sada pronađene knjige (*Pedagogičko-didaktički kaži put ili stvarna obuka u pučkoj učionici na temelju čitankah i inih učečnih sredstvih u priměrlih: za učitelje i pripravničke* Franje Klaića iz 1866.)

Pronađena građa sadržajno pripada raznim područjima (povijest, geografija, lingvistika, književnost, prirodne znanosti, primijenjene znanosti, medicina, tehnologija...), a uključuje i dvadeset jedan udžbenik i priručnik za nastavu, od toga dvanaest iz 19. stoljeća i devet iz 20. stoljeća. Među knjigama postoje i one za koje će biti potrebno detaljnije istraživanje kako bi se utvrdila točna godina izdavanja. Za sada je pronađena jedna knjiga kojoj nedostaje naslovna stranica. Riječ je o knjizi *Slike iz života hrvatskoga naroda* Mijata Stojanovića.

Na koricama postoji podatak o izdavaču, ali nigdje u knjizi nema podatka o godini izdavanja (Slika 5.). U predgovoru piše da je dio tekstova prethodno objavljen u *Danici* 1865. i 1866. godine tako da je sigurno da je knjiga objavljena nakon 1865. godine. Preliminarnim pregledom kataloga nekoliko hrvatskih knjižnica pronađena je knjiga istog naslova objavljena 1857. godine na kojoj nema podatka o izdavaču. Postoji i knjiga sličnog, ali ne istog naslova (*Slike iz života hrvatskoga naroda po Slavoniji i Srijemu*) objavljena u autorovoj nakladi 1881. godine. Može se pretpostaviti da je knjiga pronađena u OŠ Brod Moravice objavljena između 1865. i 1881. godine, ali potrebna su daljnja istraživanja kako bi se utvrdilo točno vrijeme izdavanja.

O vrijednosti i rijetkosti pojedinih naslova moguće je zaključiti i na temelju primjera knjige *Gorski kotar i Vinodol dio državnine knezova Frankopana i Zrinskih* Emila Laszowskog koja se u više knjižnica nalazi u zaštićenom fondu (u zavičajnoj zbirci ili u zbirci starih i rijetkih knjiga).

Do kraja siječnja 2015. godine pronađeni su i pojedini brojevi ukupno 19 časopisa. Najstariji su *Hrvatski učitelj* („tečaj“ 12 iz 1888. godine), *Viestnik za gospodarstvo i šumarstvo* („svezak“ 3 i 4 iz 1888. godine), *Gimnastika* („tečaj“ 1 iz 1890./91. godine) i *Prijatelj slijepih i gluhoonijemih* („br.“ 1 iz 1893. godine). Neki od pronađenih časopisa iz 20. stoljeća su *Napredak*, *Prosvjetni glasnik*, *Domaće ognjište*, *Sloga*, *Narodna zaštita*, *Savremena škola*, *Narodna starina*, *Hrvatska revija*, *Škola*, *Hrvatski učiteljski dom*, *Hrvatsko kolo*, *Prosvetni glasnik* i *Almanah Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*.

Slika 5. Korice knjige *Slike iz života hrvatskoga naroda* Mijata Stojanovića

Među zastupljenim jezicima i pismima prevladava hrvatski jezik, a do sada je pronađeno nekoliko svezaka na srpskom jeziku te po jedan svezak na latinskom, mađarskom, njemačkom i ruskom jeziku. Najzastupljenije pismo je latinica, uz nekoliko svezaka na ćirilici.

Bibliografija najstarijih pronađenih knjiga

Donosimo kratku selektivnu bibliografiju 30 najstarijih knjiga pregledanih i popisanih do kraja siječnja 2015. godine, a koje sadržajno pripadaju područjima pedagogije i povijesti te su potencijalno literatura koja bi se mogla koristiti i u nastavi povijesti. Zapisi su poredani kronološki, a formulacije u bibliografskim podacima preuzete su u cijelosti s građe.¹²

- Stojanović, Mijat. *Slike iz života hrvatskoga naroda*. Zagreb: Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch), [18--].
- Klaić, Franjo. *Pedagogičko-didaktički kažiput ili stvarna obuka u pučkoj učioni na temelju čitankah i inih učevnih sredstvih u prim rih: za učitelje i pripravnike*. Beč: troškom ce. kralj. prodavaonice školskih knjigah, 1866.
- Herrmann, Franjo. *Zorna obuka u prvom razredu pučkih učiona*. Zagreb: Naklada knjižare Franje Župana, 1874.
- Šuller, Franjo. *Školstvo Europe i Amerike na svjetskoj izložbi u Beču god. 1873*. Zagreb: Troškom spisateljjevim, 1874.
- Klaić, Franjo. *Čitanka za seoske opetovnice i seljake u kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji*. Drugo izpravljeno izdanje. Zagreb: Lav. Hartman, 1878.
- Revizija školskoga zakona od 14. listopada 1874.: preštampano iz Napredka*. Zagreb: naklada Hrv. pedagog.-književnoga zbora, 1883.
- Klaić, Vjekoslav. *Pripoviesti iz hrvatske poviesti: prvi dio*. Zagreb: na sviet izdalo Društvo sv. Jeronima, 1886.
- Komenski, Jan Amos. *Informatorijum za školu materinsku*. S češkoga originala preveo Vjenceslav Zabož Mařík. Zagreb: nakladom Hrv. pedagogijsko-književnoga zbora, 1886.
- Novak, Vjenceslav. *Priprava o nauci o glasbenoj harmoniji: za učiteljske škole*. Zagreb: Troškom i nakladom Kr. Hrv.-Slav.-Dalm. zemaljske vlade, 1889.
- Čitanka za četvrti razred obćih pućkih škola*. Zagreb: Troškom i nakladom Kr. Hrv.-Slav.-Dalm. zemaljske vlade, 1892.
- Rukovođ za estetićko-etićna štiva u pućkoj školi*. Priredio prema formalnim stupnjevima Milan Kobali. Zagreb: Naklada Hrv. pedagogijsko-književnoga zbora, 1893.
- Valla, Franjo. *Poviest srednjega vijeka, drugi dio, Od Karlovića do cara Konrada II.: (od god. 687. do god. 1039. poslije Krista): sa kartom toga razdoblja*. Zagreb: Naklada Matice hrvatske, 1893.

12 Prva knjiga s popisa nema saćuvanu naslovnu stranicu pa je podatak o izdavaću preuzet s korica, a podatak o godini za sada nije poznat, iako je sigurno da je objavljena nakon 1865. godine.

- Valla, Franjo. *Povijest novoga vijeka od god. 1453. do god. 1789.: po V. Duruy-u i K. Weiss-u i drugim boljim piscima: dio drugi*. Zagreb: Matica hrvatska, 1900.
- Cuvaj, Anton. *Školski zakon od 31. listopada 1888.: s provedbenim naredbama i načelnim rješidbama*. Zagreb: Troškom i nakladom Kr. zemaljske vlade Odjela za bogoštovlje i nastavu, 1901.
- Boehm, Johann. *Školska stega*. Preveo Simeon Končar. Zagreb: Naklada Hrv. pedagogijsko-književnoga zbora, 1902.
- Miletić, Stjepan. *Hrvatski kraljevi: pentologija: (924-1102)*. Zagreb: Matica hrvatska, 1902.
- Šišić, Ferdo. *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba: (1350.-1416.): s jednim tlorisom i zemljovidom te s četiri rodoslovne table*. Zagreb: Matica hrvatska, 1902.
- Horvat, Rudolf. *Pripovijesti iz hrvatske povijesti: peti dio*. Zagreb: na svijet izdalo Društvo sv. Jeronima, 1904.
- Radić, Stjepan. *Moderna kolonizacija i Slaveni: sa četiri zemljopisne karte*. Zagreb: Matica hrvatska, 1904.
- Trstenjak, Davorin. *Druženje učitelja sa školskom mladeži*. Zagreb: Naklada Hrv. pedagogijsko-književnoga zbora, 1905.
- Horvat, Rudolf. *Najnovije doba hrvatske povijesti*. Zagreb: Izdala Matica hrvatska, 1906.
- Cuvaj, Antun. *Grada za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije: od najstarijih vremena do danas: knjiga treća*. Zagreb: Trošak i naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, 1907.
- Dlustuš, Ljuboje. *Uzgoj u drevnih Helena*. Zagreb: Naklada Hrv. pedagogijsko-književnoga zbora, 1907.
- Trstenjak, Davorin. *Slobodna škola*. Zagreb: Tiskara i litografija Mile Maravića, 1908.
- Srkulj, Stjepan. *Izvori za hrvatsku povijest*, drugo izdanje. Zagreb: vlast. nakl., 1911.
- Cuvaj, Antun. *Grada za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije: od najstarijih vremena do dana*, svezak XI, 2. ispravljeno i popunjeno izdanje. Zagreb: Trošak i naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, 1913.
- Trstenjak, Davorin. *Kulturna povijest*. Zagreb: Tiskom Boranića i Rožmanića, 1914.
- Laszowski, Emil. *Gorski kotar i Vinodol dio državine knezova Frankopana i Zrinskih: mjestopisne i povjesne crtice*. Zagreb: Matica hrvatska, 1923.
- Zakon o narodnim školama u Kraljevini Jugoslaviji od 5. decembra 1929. god.*, s objašnjenjem. Zagreb: S. Kugli, 1930.
- Prosvetni šematizam Kraljevine Jugoslavije I* [priredili B. N. Podgorac i V. V. Gorjanski], knjiga 1. Zagreb: Kralj. Jugoslavije pohl. nakladna knjižara, 1932.

Zaključak

U OŠ Brod Moravice pronađeno je oko 600 jedinica knjiga i časopisa. Na temelju pregledanih 290 jedinica, kao i na temelju preliminarnih pretraživanja kataloga većih hrvatskih knjižnica, zaključuje se da je riječ o starim i rijetkim knjigama i brojevima časopisa koji bi mogli biti važni za proučavanje hrvatske povijesti i povijesti škol-

stva. Najstarija knjiga pronađena do kraja siječnja 2015. godine objavljena je 1866. godine. Pronađena građa pripadala je prvim školama u brodmoravičkom kraju, bila je dijelom života i školovanja brojnih učenika u Šimatovu, Malim Dragama i Brod Moravicama te je dio povijesti školstva na tom području. Svjedoči o trudu prvih svjetovnih učitelja, od kojih su neki cijeli svoj radni vijek proveli na tom zemljopisnom području. Zbirka još nije u cijelosti pregledana, a sva građa još nije popisana. No na temelju pregledane približno polovice građe jasno je da građa nudi brojne zanimljivosti za buduća proučavanja (ne samo zbog svog sadržaja, već i zbog pečata, različitih rukom dodanih bilješki i sl.). Pravi valjani sud o vrijednosti ove građe moći će se donijeti tek nakon detaljnog pregleda i popisivanja, pretraživanja knjižničnih kataloga i utvrđivanja bibliografskih podataka koji u nekim pronađenim primjercima nedostaju.

Zbog starosti i dugogodišnjeg neprimjerenog čuvanja, za pomoć vezanu uz postupanje s ovom građom konzultirat će se županijska Matična narodna knjižnica. S obzirom na starost pojedinih primjeraka građe te njenu potencijalnu važnost na nacionalnoj razini, potrebno je i mišljenje Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu koja u sklopu svojih matičnih djelatnosti skrbi za stare i rijetke knjige. Postoji mogućnost da NSK iskaže interes za dijelom građe (zbog njene nacionalne važnosti) te će joj ona biti dostavljena. Dio građe koji će ostati u školi koristit će generacijama profesora i učenika za izučavanje zavičajne povijesti. Predstoji provođenje preventivnih mjera zaštite, smještaj u prikladniji prostor i obrada.

Otkriće ove građe trebalo bi potaknuti i druge škole i školske knjižnice na području cijele Hrvatske da pregledaju svoje prostorije, ormare i spremišta jer postoji mogućnost otkrivanja vrijedne, skrivene građe koju treba sačuvati od zaborava, ali i od fizičkog propadanja.

Literatura

Brod Moravice: 150-godišnjica osnovne škole 1818-1968: 100-godišnjica školske zgrade 1869-1969. Pripremio i uredio Viktor Jurković. Brod Moravice: Osnovna škola Brod Moravice, 1969.

Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije: od najstarijih vremena do danas. Pribrao i uredio Antun Cuvaj. Zagreb: Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, Odjel za bogoslovje i nastavu, 1910-1913.

Malnar, Marija. „Dijalekti u Gorskom kotaru.“ *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/ 1 (2010): 47-69. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=99823 (posjet 27.1.2015.).

„Područna škola Male Drage.“ *Listaki s naše lipice: škola i zavičaj* 8/ 8 (2008).

„Područna škola Podstene.“ *Listaki s naše lipice: škola i zavičaj* 8/ 8 (2008).

„Područna škola u Šimatovu.“ *Listaki s naše lipice: škola i zavičaj* 8/ 8 (2008).

Stanovništvo: Primorsko-goranska županija. http://www.pgz.hr/Nas_kraj/Stanovnistvo (posjet 27.1.2015.).

SUMMARY

Hidden heritage in Croatian schools

Selected bibliography of old books found in Brod Moravice elementary school

Six hundreded items (mostly books and journals) were found in the library of Brod Moravice elementary school in August 2014. They had been unorganized and stored in inadequate conditions. The items were partly examined until the end of January 2015 and the preliminary examination showed that there were a number of potentially valuable items, important for both local and national history. The oldest book found was published in 1866. In the future, all the items should be listed, cleaned and conserved with the help of the central local public library as well as with the help of the National and University Library in Zagreb. Awareness about the possibility of founding „hidden“ collections should be raised in all Croatian school libraries. All those collections could have cultural value on the national level.